

Zakon, panując na Rodosie, zyskał prawo bicia własnej monety i pomimo początkowych trudności zachował je także na Malcie. W posiadaniu Heritage Malta jest najbardziej kompletny i największy zbiór monet joannickich wybitych na Malcie, w tym wiele egzemplarzy rzadkich bądź unikatowych. Monety zakonu cieszą się wielkim zainteresowaniem kolekcjonerów i są cenionym elementem zbiorów numizmatycznych na całym świecie.

Mimo opuszczenia Malty przez joannitów w 1798 r. monety zakonu pozostały w obiegu na wyspie pod rządami Francuzów i Brytyjczyków. Monety miedziane wycofano w 1827 r., ale srebrnymi i złotymi posługiwano się do 1886 r. W celu prezentacji kolekcji wybraliśmy z tysięcy monet znajdujących się w zbiorach Heritage Malta trzy przykłady - z XVI, XVII i XVIII stulecia.

Przez długi czas utrzymywało się przekonanie, że z racji krótkiego okresu urzędowania wielkiego mistrza Pietrino del Ponte (1534-1535) nie bił własnych monet. Tymczasem w trakcie prac wyburzeniowych jednego z domów w La Valletcie w 1865 r. odnaleziony został złoty cekin (il. 14) opatrzony jego imieniem. Prawdopodobnie stanowił on część większego znaleziska²⁴. Do roku 1977²⁵ trafiono na kolejne dwa cekiny z okresu del Ponte, a do roku 2013 zidentyfikowano trzy dalsze, w dwóch różnych odmianach²⁶.

Maltański cekin ważył ok. 3,5 g. Po raz pierwszy cekiny zostały wybite przez wielkiego mistrza Phillippe'a Villiersa de L'Isle Adama i utrzymywały się w obiegu w okresie rządów kolejnych wielkich mistrzów, do Jeana-Baptiste'a Lascaris'a de Castellara włącznie (1636-1657). Wzorowano je na dukatach weneckich - na rewersie prezentowały wizerunek Chrystusa w mandorli z gwiazd, zaś na awersie - św. Jana Chrzciciela wręczającego chorągiew klęczącemu wielkiemu mistrzowi, którego imię mieściła inskrypcja w otoku. Awersy dukatów weneckich przedstawiały stojącą postać św. Marka przekazującego chorągiew klęczącemu doży. Wzorec ten zmieniony został przez wielkiego mistrza Hugues'a Loubenxa de Verdale (1582-1595), który na pierwszych cekinach bitych w okresie sprawowania władzy wprowadził w miejsce sceny inwestytury własny herb oraz krzyż zakonu. Na jego późniejszych cekinach powrócono do wcześniejszego wzorca. Wielki mistrz Gregorio Carafa (1680-1690) zapoczątkował bicie cekinów opatrzonych zmienionym rewersem - herbem urzędującego wielkiego mistrza w miejsce postaci Chrystusa w mandorli z gwiazd. Wzór ten ustalił się na trwałe. Maltańskie cekiny bito do czasów wielkiego mistrza Manuela Pinta da Fonseki (1741-1773).

Złota moneta o nominale dwóch cekinów wybita przez wielkiego mistrza Lascaris'a ok. 1645 r. została pozyskana jako dar z kolekcji Restellego w 2011 r. (il. 15). Dublon ten (tj. dwa cekiny lub podwójny cekin) to jeden z dziewięciu znanych egzemplarzy znajdujących się w zbiorach maltańskich. Wążąca 6,5 g moneta mogła pochodzić z kolekcji arcyksięcia austriackiego Zygmunta, sprzedanej w 1933 r. w Lucernie²⁷. Monety o nominale dwóch cekinów były bite przez zakon po raz pierwszy za rządów Lascaris'a, a następnie przez kolejnych wielkich mistrzów - od Carafy po Pinta da Fonsecę, zawsze w niewielkich nakładach, z wyjątkiem monet wybijanych za rządów da Fonseki i jego rodaka, Portugalczyka Antonia Manoela de Vilheny (1722-1736)²⁸.

Monetą o najwyższym nominale wybitą przez joannitów była złota moneta dwunastocekinowa (il. 16) o wadze ponad 49 g, emitowana przez wielkiego mistrza de Vilheny. Stanowi ona szczyt maltańskich osiągnięć mennicznych w zakresie projektowania i bicia monet²⁹. Znane są jedynie dwa jej egzemplarze, bite prawdopodobnie razem ze złotymi monetami dziesięciocekinowymi, używanymi jako monety podarunkowe - donatywy, a także rytualnie - umieszczane w fundamentach podczas uroczystości kładzenia kamienia węgielnego. W kolekcji Heritage Malta przechowywane są oba egzemplarze - o wartości dwunastu i dziesięciu cekinów (il. 17), z których ten drugi prawdopodobnie jest unikatem³⁰.

14. Pierwszy znany złoty cekin wielkiego mistrza Pietrina del Ponte (1534–1535), odnaleziony w czasie wyburzania domu w La Valletcie w 1865 r., La Valletta, Heritage Malta – Narodowe Muzeum Archeologiczne.

15. Niezmiernie rzadki złoty cekin wielkiego mistrza Jeana-Baptiste'a Lascaris'a de Castellara (1636–1657) z ok. 1645 r., zakupiony z kolekcji Restellogo w 2011 r., La Valletta, Heritage Malta – Narodowe Muzeum Archeologiczne.

16. Wielki mistrz Antonio Manoel de Vilhena (1722–1736) bił monety o największym nominale – dwunastocekinowe, ważące ponad 49 g; znane są tylko ich dwa egzemplarze, La Valletta, Heritage Malta – Narodowe Muzeum Archeologiczne.

17. Wybita przez wielkiego mistrza Antonia Manoela de Vilhenę złota moneta dziesięciocekinowa jest jedynym zachowanym egzemplarzem, La Valletta, Heritage Malta – Narodowe Muzeum Archeologiczne.

MEBLE

Rzemieślnicy zajmujący się produkcją mebli organizowali się w korporacje zwane bractwami jeszcze przed przybyciem joannitów na Maltę. Najwcześniejsze bractwo³¹ wzmiankowane jest w XIV w. w miejscowości Rabat. Jego członkowie zobowiązani byli wspierać się, także finansowo, w trudnych sytuacjach życiowych. Z czasem podobne korporacje zaczęły powstawać w innych miastach i wioskach, zaś ich liczba świadczy o rozpowszechnieniu tego rodzaju rzemiosła. W połowie XVII w. w maltańskich warsztatach używano do produkcji mebli różnych gatunków drewna. Z bardzo licznej produkcji pozostało do dzisiaj stosunkowo niewiele. Niemniej w muzeach zarządzanych przez Heritage Malta, zwłaszcza w Narodowym Muzeum Sztuk Pięknych w La Valletcie, Pałacu Wielkiego Mistrza, Pałacu Inkwizytora, Forcie św. Elma, a także budynkach rządowych zachowało się wiele mebli maltańskich powstałych w różnych okresach.

W Pałacu Inkwizytora w Birgu zachowała się oryginalna duża szafa z początku XVII w., wykonana z czerwonej jodły (il. 18). Służyła do przechowywania kompletnych zbroi. Nie wiadomo, jak i dlaczego mebel ten trafił do tego pałacu, gdyż inkwizytorzy wyznaczeni do służby na Malcie przez Watykan, z których kilku zostało później kardynałami, a dwóch nawet papieżami, nie parali się wojennym rzemiosłem. Egzemplarz ten wykazuje podobieństwa do współczesnych mu mebli hiszpańskich i francuskich. Podzielony jest na dwa poziomy. Zamyka się czworgiem drzewiczek, na których widnieje charakterystyczny motyw kwiatu o czterech płatkach wewnątrz ośmioramiennej gwiazdy. Ściany boczne ozdobione są podobnie, lecz motyw kwiatowy wpisany jest w kwadrat. Zdobienia te otaczają pasy dekoracji groteskowych, które pojawiają się także na trzech rzeźbionych szufladach pomiędzy szafką górną i dolną. Mebel wspiera się na pękatach, płaskich nogach, typowych dla mebli maltańskich z tego czasu.

W połowie XVII w. maltańscy stolarze zaniechali produkcji litych i grubych konstrukcji z płaskorzeźbami na rzecz solidnych, ale prostych konstrukcji szkieletowych, wypełnianych drewnianymi płytami, na które nakładali obfitą warstwę forniru i intarsji. Meble tego rodzaju cieszyły się wielkim powodzeniem przez stulecia, a w XIX w. dziesiątki ich egzemplarzy trafiło do rezydencji Brytyjczyków, którzy odbywali służbę oficerską na Malcie bądź przebywali tam w drodze powrotnej z Indii lub innych kolonii. Warto odnotować, że kilkanaście takich mebli sprzedano wtedy na aukcjach na Malcie i wysłano poza wyspę. Pochodziły głównie z oberży – rezydencji kawalerów poszczególnych „języków” zakonu oraz innych gmachów jego instytucji. W ostatnich latach kilka takich mebli trafiło na sprzedaż w prestiżowych domach aukcyjnych w Wielkiej Brytanii. Większość z nich została zakupiona przez maltańskich koneserów sztuki i powróciła na wyspę³².

Zachowana w Narodowym Muzeum Sztuk Pięknych duża, piękna komoda z połowy XVII w. jest dobrym przykładem mebla wykonanego w opisanej wyżej technologii (il. 20). Jej charakterystyczne skośne boki czynią z niej egzemplarz być może jedyny w swoim rodzaju: naroża zdobią cztery intarsjowane, wykonane w imitacji hebanu jońskie pilastry. Komoda opiera się na czterech pękatach, płaskich nogach, również wykonanych w imitacji hebanu. Szuflady, boki i blat pokryte są fornirem z drzewa oliwnego, intarsjowanego motywem „wodorostów”, zamkniętych w medalionach. Zbliżoną w rozmiarach i kształcie szafkę przypominającą komodę – prawdopodobnie także unikat – zdobią przedstawienia zwierząt, w tym sceny polowań (il. 21). Podobnie intarsjowana jest jedna z dwóch sekreter z XVII w. zachowanych *in situ* w Pałacu Wielkiego Mistrza w La Valletcie (il. 19). Fornir z oliwki i orzecha włoskiego intarsjowany jest tu drewnem pomarańczy, oliwki i orzecha. Mebel, wsparty na pięciu połączonych nogach zakończonych szponami, zwieńczony jest tympanonem z pięcioma połączonymi kwiatonami. Niekiedy zestawy takich mebli stanowiły dla siebie lustrzane *contra parte*: intarsjom w ciemniejszym drewnie odpowiadały w drugim egzemplarzu takie same motywy w drewnie jaśniejszym³³.

18. Maltańska szafa z początku XVII w., przeznaczona do przechowywania zbroi dużych rozmiarów, wykonana i rzeźbiona z czerwonej jodły, Vittoriosa, Heritage Malta – Pałac Inkwizytora.

19. Maltański sekretarzyk z połowy XVII w., fornirowany drewnem orzechowym i oliwkowym oraz obficie inkrustowany różnymi rodzajami intarsji maltańskiej z drewna pomarańczowego, oliwkowego oraz orzechowego, wsparty na nogach w kształcie połączonych pazurów, La Valletta, Heritage Malta – Narodowe Muzeum Sztuk Pięknych.